

Atatürk'ün Cenazesinin İstanbul'dan Ankara'ya Nakli

Mustafa Kemal Atatürk 1923 yılından itibaren biri ağır diğeri hafif olmak üzere iki kriz atlattı. Dr. Neşet Ömer İrdelp Ankara'ya çağırılarak Atatürk'ü muayene etti. Doktor, bu krizlerin yorgunluktan olduğunu söyleyerek dinlenmesini, alkol, tütün ve kahveyi azaltmasını tavsiye etti. Tavsiyeler sonucu Mustafa Kemal sağlığına kavuştu ancak bir süre sonra tekrar yoğun temposuna döndü. 1927 yılında bir kalp krizi geçirdi. Bunun üzerine Sağlık Bakanı Refik Saydam ve Dr. Neşet Ömer Almanya'dan iki uzman doktorun getirilmesini teklif etti. Mustafa Kemal de buna razı oldu. Berlin Tıp Fakültesinden Profesör Kraus ile Münih Tıp Fakültesinden Profesör Von Romberg Ankara'ya davet edildi. Adı geçen doktorlar da aynı tavsiyede bulunmuşlar ancak Atatürk tavsiyeleri dikkate almayarak çalışmalarına devam etmiştir. 1936 yılının Kasım ayında Atatürk yeniden rahatsızlandı ve durumun zatürreye dönüşmesi ihtimaline karşı tavsiyelere uydu ve sonuçta sağlığı düzeldi. Ekim 1937 yılından itibaren Atatürk karın ve bacaklarındaki kaşıntılar ve burun kanamaları sebebiyle sağlık sorunları yaşamaya başladı. Kaşıntılara karşı ilk çare olarak Yalova kaplıcalarından faydalanmaya karar verdi. Yalova termal kaplıcaları müdürü Dr. Nihat Reşat Belger Atatürk'ün rahatsızlığına ilk doğru teşhisi koydu ve karaciğerdeki büyümeyi fark etti. Daha sonra Türk doktorlar Atatürk'ün sağlığı için yurt dışından doktor getirilmesini tavsiye ettiler. Paris Tıp Fakültesinden Prof. Dr. Noel Fissenger Ankara'ya davet edildi. Fissenger, Atatürk'ü muayene etti ve iyileşmesi için günde 23 saat yatak istirahati önererek içkiden uzak durması ve beslenmesine dikkat edilmesi gerektiğini söyledi. Atatürk verilen tavsiyelere uydu ve sağlığı düzelmeye başladı. 19 Mayıs 1938'de Gençlik Bayramı törenine katıldı. Mustafa Kemal sağlık sorunlarına rağmen gündemi meşgul eden Hatay sorunu için gövde gösterisi yapmaya karar verdi. Böylece Mersin ve Adana'ya doğru yola koyuldu. Gittiği bu yerler onun yorulmasına ve tavsiyeleri dinlememesine neden oldu. 27 Mayıs 1938 tarihinde İstanbul'a geri döndü. 1 Haziran'da devlet tarafından satın alınan Savarona Yatı da İstanbul'a geldi ve Atatürk aynı gün yata yerleşti. Yapılan muayeneler sonucu durumunun kritik olduğu söylendi ancak dinlenmek yerine Mustafa Kemal çalışmalara devam etti. Durumunun kritikleşmesi üzerine 25 Temmuz gecesi yatından ayrılarak Dolmabahçe Sarayına geçti. Türk ve yabancı doktorlar tarafından muayene edilerek detaylı bir rapor hazırlandı. Bu raporda Atatürk'ün rahatsızlığının siroz hastalığı olduğu ve uygulanacak tedavi önerileri yer alıyordu. Mustafa Kemal 5 Eylül 1938 tarihinde vasiyetini hazırladı. 17 Ekim'de ilk kez ağır bir komaya girdi. Bu koma hâli 19 Ekim'e kadar belirli aralıklarla devam etti. 7 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün karnından sekiz litre su alındı ve 8 Kasım'da ikinci defa ağır komaya girdi. Başbakan Celal Bayar'ın ifadesiyle istenilmeyen durum 10 Kasım 1938 sabahı saat 09.05'te gerçekleşti.

Atatürk'ün ölümünden sonra bütün bayraklar millî matem sembolü olarak yarıya indirildi. Atatürk'ün ölümü bir tebliğ ile halka duyuruldu. Tebliğde duyulan üzüntü belirtilmiş ve devletin sürekliliği konusunda endişe duyulmaması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Aynı gün Dâhiliye Vekâleti imzasıyla bir hükûmet tebliği yayımlandı. Ankara radyosu ölüm haberini 11 ayrı dilde dünyaya duyurdu. Atatürk'ün ölümü Türkiye'de ve Dünyada büyük bir yankı uyandırmıştır. Tebliğ ile vefatın duyurulmasına müteakip hemen cenaze hazırlıklarına başlandı. Başbakan Celal Bayar naaşın muhafazası için işlemlerin yapılmasını emretti. Atatürk'ün ölüm raporunu imzalayan doktorlar heyeti, defin işlemlerinde bir mahzur olmadığına karar verdi. Atatürk'ün ölümünden sonra TBMM yeni Cumhurbaşkanı seçmek için toplandı. Devlet başkanlığı meselesinden sonra sıra Atatürk'ün şanına yakışır bir cenaze töreni yapılmasına geldi ve hükûmet tarafından ayrıntılı bir cenaze nakli programı hazırlandı. Gönderilen genelgede cenaze alayına birinci ordu müfettişi Fahrettin Altay'ın komuta edeceği duyuruldu. Hazırlanan programa göre İstanbul'daki tören 16 Kasım'da saat

10.00'dan itibaren Dolmabahçe Sarayında başlayacaktı. İstanbul'daki tören bittikten sonra cenaze Yavuz zırhlısına alınarak deniz yoluyla İzmit'e götürülecek ve ardından trenle Eskişehir, Polatlı güzergâhını izleyerek Ankara'ya gelecekti. Cenazenin geçeceği istasyonlarda meşaleler yakılacak ve halk tarafından selamlanacaktı. Başbakan Celal Bayar İstanbul'dan Ankara'ya kadar cenazeye refakat edecekti. Cenaze 20 Kasım Pazar günü Ankara'ya varacak ve Ankara Valisi ve Belediye Başkanı cenazeyi il sınırında karşılayarak cenazeye refakat edecekti. İçişleri Bakanlığının vilayetlere gönderdiği tebliğde Atatürk'ün cenaze töreninin 21 Kasım Pazartesi günü Ankara'da yapılacağı ve daha sonra törene ait programın yayımlanacağı belirtildi. Akabinde hükûmet 21 Kasım 1938 Pazartesi günü Ankara'da yapılacak olan cenaze törenini halka duyurabilmek için bir radyo programı hazırladı.

Yapılan tüm hazırlıkların ve tören programının uygulanmasının bir de mali boyutu vardı. Bütün masrafların karşılanması için 14 Kasım 1938'de TBMM'de bir kanun kabul edilerek bütün masraflar için Ziraat Bankasından 500 bin liralık kredi çekildi.

Ankara'daki tören öncesi gerek hükûmet ve TBMM gerek diğer kurum ve kuruluşlar tarafından kararlar alınmış ve bunların bir kısmı uygulanmıştır. Ankara'da yapılacak törenin düzenlenmesi için Dışişleri Bakanlığı nezdinde iki ayrı komisyon kurulmuştur. Bunların dışında "Atatürk'e Yapılacak Cenaze Törenine Ait Esas Program" adlı bir broşür hazırlanıp bastırılmıştır. Yapılması gereken her şey tüm ayrıntılarıyla belirtilmiştir. İstanbul'da yapılacak törenden, naaşın nereden ve nasıl alınacağı, törende giyilecek kıyafetler, kimin nerede duracağı, geçilecek güzergâhlara kadar her türlü ayrıntı düşünülmüştür. Hükûmet düzeyinde bu tarz hazırlıklar yaşanırken Ankara ve İstanbul Belediyeleri de birtakım kararlar alıp törene katkıda bulunmaya çalışmıştır. Tören için hükûmetin yanı sıra CHP tarafından da bir genelge yayımlanmış ve her yere gönderilmiştir. Millî Savunma Bakanlığı da cenaze başında tutulacak nöbet için tamim yayımladı. CHP genel sekreterliğinden çeşitli valiliklere gönderilen yazıda programın tebliğ edildiği ve bu son kutsal görevi titizlikle yapmaları istendi.

Atatürk'ün cenaze törenine katılmak için yurt dışından gelen temsilcilerle ilgili olarak birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Yabancı heyetlere refakat etmesi için genç hariciyeciler arasından görevliler seçilmiştir. Gelen heyetlerin tören esnasında oturacakları yerler belirlenmiş, deniz töreni esnasında gelen yabancı gemilerin Atatürk'ün naaşını nasıl selamlayıp geri dönecekleri dahi belirlenmiştir.

Atatürk'ün naaşı İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmeden önce İstanbul'da büyük bir tören yapılmış ve halk saygısını sunmak üzere günlerce Dolmabahçe Sarayına gelmiştir. Naaş İstanbul'da iken ailesinin isteği üzerine Muayede Salonunda cenaze namazı kılınmıştır. İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Enstitüsünden Ordinaryüs Profesör Şerafettin Yalpkaya imamlık vazifesini yaparken müezzinliğini Hafız Yaşar ve Hafız İsmail yaptı. Cenaze namazının kılınmasından sonra naaş Dolmabahçe Sarayından çıkarılarak top arabasına konuldu. Cenaze korteji Tophane, Karaköy, köprü yolu ile Eminönü, Bahçekapı, Sirkeci ve Salkımsöğüt üzerinden Gülhane Parkına ve park içindeki yolu takiben Sarayburnu'na 12.26'da ulaştı. Atatürk'ün naaşı buradan Yavuz zırhlısına konuldu.

Ankara'daki törenden önce başta üniversite öğrencileri olmak üzere birçok kesim atasına veda etmek için çeşitli toplantılar düzenlemiştir.

İstanbul'daki tören sona erdikten sonra Atatürk'ün cenazesi 19 Kasım 1938 günü Türk ve yabancı devlet donanmalarını temsil eden harp gemileri ile İstanbul'dan İzmit'e nakledilmiştir. Gerek karada yürüyüş hâlinde gerek denizde seyir esnasında hava filoları da cenaze törenine eşlik etmiştir. Yapılacak deniz töreninin programı Türk

Donanma Komutanlığı tarafından hazırlanmıştır. Dolmabahçe Sarayından Sarayburnu'na kadar olan mesafede her beş dakikada bir Yavuz zırhlısından selam topu atılmıştır. Bu nakil esnasında yabancı devletlerin gemileri ve belirlenmiş vapurlar eşlik etmiştir. Yavuz zırhlısı Atatürk'ün cenazesini aldıktan sonra arkasında Hamidiye, Zafer, Tınaztepe ve iki deniz altı gemisi ile Savarona, sancağında İngiliz dretnotu, bunları takip eden Sovyet, Alman, Fransız, Yunan, Romen savaş gemileri üstünde uçak filoları ile Marmara açıklarına ilerlemeye başlamıştır. Belirlenen program ile savaş gemileri Yavuz zırhlısına ada açıklarına kadar refakat etmiş ve akabinde sağından geçip geri dönmüşlerdir. Yavuz zırhlısı 18.30'da İzmit'e ulaşmıştır. Deniz töreni tamamlandıktan sonra Atatürk'ün cenazesi İzmit şehrinde yapılan tören ile 15. Kolordu tarafından istasyona nakledilerek saat 20.25 itibarıyla buradan Ankara'ya gönderilmek üzere beyaz renkteki vagona nakledilmiştir. Tren İzmit'ten sonra geçtiği bütün istasyonlarda bir süre durarak halk tarafından uğurlanıp selamlanmıştır. Atatürk'ün naaşı 20 Kasım 1938 günü Ankara'ya ulaşmıştır. Tören hazırlıkları önceden başlamış ve cenazeyi karşılamak için başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak olmak üzere birçok kişi istasyonda hazır bulunmuşlardır.

İstasyondan evvel uçaklar tarafından Etimesgut'ta bir karşılama olmuştur. Saat 10.00'da tren gara girmiştir. Tren gara girdiğinde İnönü vagona doğru yürümüş ve başını eğerek Atatürk'ün tabutunu selamlamıştır. Tabut daha sonra vagonun altına alınıp top arabasına konularak meclis binasına doğru yürüyüş başlamıştır. Tabut orada etrafı çelenklerle dolu katafalkın üzerine konulmuştur. Akabinde saygı duruşu ile Atatürk'e olan saygılarını sunmuşlardır. Ertesi gün tabutu tören alanına götürmek için hazırlıklar başlamıştır. 12 milletvekili iki tarafa dizilmişler ve tabutu top arabasına yerleştirmişlerdir. Saat onu on geçte top arabasının önünden saygı geçidi yapıldı. 10.35'te yabancı devletlerin gönderdikleri kıtaların geçişi başladı. Yürüyüş sırasında Cumhurbaşkanlığı Orkestrası Chopin'in matem havasını çaldı. Törene yabancı devletlerden Afganistan, Arnavutluk, Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çin, Danimarka, Mısır, İspanya, Estonya ve daha birçok temsilci katıldı. Tören yürüyüşünde ayrıca milletvekilleri, askerî ve mülki erkân ile 63 ilin üçer kişilik heyetleri de bulunmuştur.

Atatürk'ün naaşının Etnografya Müzesine taşınması sırasında tüm güzergâhlar halk tarafından dolduruldu. Saat 12.00'da Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesine ulaştı. Herkes kendisine ayrılan yere yerleşmiş ve tabut 12.25'te top arabasından indirildi. Tabut önce yeşil çuha kaplanmış bir kaidenin üstüne konuldu ve daha sonra beyaz mermerden yapılmış olan lahde yerleştirildi. Cenaze töreninin ardından Atatürk'e veda konuşmasını yeni şef Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptı. Türk halkına seslendiği bu konuşması radyodan yayımlandı. Atatürk'ün naaşı bir süre Etnografya Müzesinde kaldı ve 10 Kasım 1953 tarihinde Ankara'da Anıttepe'de inşa edilen Anıtkabir'e nakledildi. Günümüzde hâlen Etnografya müzesindeki o bölüm sembolik bir kabir şeklinde korunmaktadır.

Yüksel ÖZGEN

KAYNAKÇA

AKSEKİ, Cengiz, "Atatürk'ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939)", **Belgi Dergisi**, S 12, (Yaz 2016)/II.

ATABEY, Figen, "Atatürk'e Denizden Yapılan Cenaze Töreni", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 28, S 83, 2012.

AYDIN, Mithat, "Atatürk'ün Son Hastalığı", **Belgi Dergisi**, S 12, Yaz 2016/II.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2003.

BORAN, Tunç, "Atatürk'ün Cenaze Töreni: Yas ve Metanet", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 47, Bahar 2011.

Cumhuriyet gazetesi, 12 İkinci teşrin 1938.

DİMİTRİADİS, Vasilis, **Bir Evin Hikâyesi**, Çev. Gülsün Aksoy-Aivalı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

DOĞANER, Yasemin, "Millet Liderini Uğurluyor", **Atatürk Dergisi**, C 4, S 4, 2005.

GÜHER, Ebru, "Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgelerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Vefatının Kamuoyuna Yansımaları", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2018, 5(18).

İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 19. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

KUTAY, Cemal, **Atatürk'ün Son Günleri**, İklim Yayıncılık, İstanbul 1981.

ORTAYLI, İlber, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, Kronik Yayınları, İstanbul 2018.

SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar I**, Yapı ve Kredi Bankası, İstanbul 1973.

TEZER, Şükrü, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

TURAN, Şerafettin, "Mustafa Kemal Atatürk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)**, 31. Cilt, İstanbul 2006.

Ulus gazetesi, 10 Son teşrin 1943.

UZUN, Hakan, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 43, Bahar 2009.

ÜZEN, İsmet, ÖZGEN, Yüksel, **Bir Milletın Atasına Vedası**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013.

28/11/2023 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturkun-cenazesinin-istanbuldan-ankaraya-nakli/?pdf=3784> adresinden erişilmiştir